

dr Bożena Tuziak¹ 

Instytut Socjologii

Państwowa Wyższa Szkoła Wschodnioeuropejska w Przemysłu

Autorytet jako aksjologiczna podstawa trwałości i rozwoju społeczeństwa oraz kształtowania ładu strukturalnego²

WSTĘP

Autorytet stanowi nieodłączny element życia społecznego. Wielkość i siła autorytetu to czynniki w dużym stopniu decydujące o jakości stosunków społecznych. W życiu społecznym autorytet jest elementem niezbędnym i niezbywalnym – kulturotwórczym, integrującym, porządkującym, stabilizującym, wprowadzającym i gwarantującym ład strukturalny. Może przyczyniać się do zmniejszania aksjologicznej nieoznaczoności, określającej w pewnym stopniu kondycję kulturową społeczeństwa ery globalizacji (Świątkiewicz, 2010). W organizacji społeczeństwa istnieją dziedziny, w których autorytety są szczególnie pożądane. Stanowią podstawę funkcjonowania i rozwoju wielu instytucji społecznych: szkoły, służby zdrowia, administracji publicznej itp.

W sytuacji przemian systemowych, obejmujących wszystkie poziomy i wymiary życia społecznego pojawia się konieczność rozpoznania prawidłowości w kształtowaniu się i funkcjonowaniu nowych autorytetów. Analiza społecznych funkcji autorytetu wskazuje jednoznacznie na potrzebę i możliwość jego kształtowania na wszystkich szczeblach hierarchii społecznej. Autorytet rozumiany szeroko jako podmiot miarodajności i wzór kompetencji jest źródłem oraz aksjologicznym komponentem wielu działań i zjawisk społecznych, wpływając korzystnie na ich przebieg i rezultaty. Oddziałując na zasadzie przykładu i naśladownictwa, decyduje o podjęciu różnych form prorozwojowej aktywności przez osoby, które go akceptują i mu się podporządkowują.

¹ Adres korespondencyjny: e-mail: atuziak@tlen.pl. ORCID: 0000-0002-3948-4351.

² W artykule odwołano się do obszernego – teoretycznego i empirycznego – opracowania obejmującego zagadnienie roli autorytetu w funkcjonowaniu i rozwoju społeczności lokalnych (por. Tuziak, 2014).

Autorytet jest źródłem wzorców, idealnych modeli działania i zachowania, jak również sposobów myślenia (Aleksander, 2002, s. 153). Od świadomości, w dużym stopniu formowanej przez niezrelatywizowane wartości i uosabiające je autorytety, zależą ludzkie wybory i działania. Aksjologiczne i egzystencjalne wybory człowieka wpływają na kształtowanie ładu strukturalnego, a w tym na ograniczanie nierówności społecznych (F. Piontek, B. Piontek, 2010, s. 7–26). Uznanie wartości i nadrzędności autorytetów, przyjęcie za wyznacznik swego postępowania tego, co one głoszą i sugerują oddziałuje na zachowania ludzi. Odwoływanie się do autorytetu i poleganie na nim ma szczególne znaczenie dla osób i grup znajdujących się w sytuacjach nacechowanych niepewnością, napięciami i trudnościami, które często pojawiają się w procesach przemian społeczno-gospodarczych, generujących dysproporcje i nierówności w wielu sferach funkcjonowania i rozwoju społeczeństwa.

Wyjściowa teza rozważań i analiz zawartych w niniejszym artykule oparta jest na stwierdzeniu, że każdy autorytet, bez względu na swój rodzaj, treść i siłę służy podobnym celom: utrwalaniu ról i zachowań społecznych, dostarczaniu wzoru i kształtowaniu ideału postępowania oraz umacnianiu przekonania o potrzebie rozwijania określonych cech w wymiarze jednostkowym i grupowym. Ze względu na pełnione przez autorytet uniwersalne funkcje społeczne – zarówno prorozwojowe, jak i stabilizacyjne i integracyjne – ważne jest, aby w każdym społeczeństwie funkcjonowały wyraziste autorytety, uznawane za wzorzec postępowania i stanowiące podstawę ładu strukturalnego.

ZJAWISKO AUTORYTETU W UJĘCIU TEORETYCZNYM

W najogólniejszym sensie autorytet jest kategorią opisującą zjawisko doniosłego wpływu wywieranego przez określony podmiot – osobę lub instytucję – na umysłowość lub stosunki między ludźmi akceptującymi w pełni twierdzenia i normy, których źródłem jest podmiot autorytetu. Uległej i afirmatywnej postawie wobec autorytetu towarzyszy odczucie respektu i uznania jego powagi wynikającej ze zwierzchnictwa lub kompetencji (Szlachta, 2004, s. 27). W różnych sposobach opisu i analizy źródeł, cech i funkcji, a w szczególności rozumienia i definiowania autorytetu wyraża się złożoność i wieloaspektowość tego zjawiska (por.: Forester, 1913; Biersted, 1964; Friedrich, 1965; Dziabała, 1973; Dominian, 1988; Marcińczyk, 1991; Mikołajko, 1991; Arendt, 1994; Gołębiowski, 2002; Witkowski, 2009; Jarmoszko, 2010; Ziółkowski, 2012).

Różnorodność rozumienia i definicyjnego ujmowania istoty autorytetu znajduje wyraz między innymi w koncepcjach rozwijanych na gruncie teorii socjologicznych (Mikołajko, 1991, s. 19–39; Tuziak, 2014, s. 37). W skrótowym zestawieniu teoretycznych podejść do zagadnienia autorytetu należy uwzględnić kilka najważniejszych propozycji. Vilfredo Pareto (1994) twierdził, że autorytet jest jednym z koniecznych warunków tworzenia się wszelkich społeczności. Traktował go

jako derywację występującą w trzech formach (przejawach): (a) autorytet jednostki lub wielu ludzi, (b) autorytet tradycji, zwyczajów i obyczajów, (c) autorytet istoty boskiej lub personifikacji (Pareto, 1994, s. 207). Georg Simmel (1975, s. 231–232) analizował zjawisko autorytetu w kontekście relacji stosunków nadrzędności i podrzędności zachodzących w interakcjach międzyludzkich, przy spontanicznym współdziałaniu podmiotu podporządkowanego z autorytetem. Emile Durkheim (1968) ujmował autorytet jako formę zewnętrznego oddziaływania społecznego, jako ponadjednostkowy wzorzec postępowania i myślenia, wywierający wpływ na jednostki poprzez wpojone im w procesie wychowania wzory wartości. Autorytet można traktować jako formę przymusu normalnego, czyli takiego, „który wiąże się z jakąś – umysłową lub moralną – wyższością” (Durkheim, 1968, s. 159). Autorytet w ujęciu Maksa Webera (2002) przybiera postać szczególnego rodzaju racjonalizacji, ponieważ opiera się na nie motywowanym interesami przekonaniu, że posłuszeństwo wobec rozkazu panującego (którego władza jest „uzasadnialnym roszczeniem”) jest działaniem koniecznym i słusznym. Autorytet jest utożsamiany z panowaniem, jego istotą jest zatem posłuszeństwo. Według T. Parsonsa (1972, s. 84) autorytet jest instytucjonalnie uznawanym prawem wpływania na działanie innych osób bez względu na ich osobisty stosunek do tego wpływu. Podstawą kreowania tak rozumianego autorytetu jest zinstytucjonalizowane oczekiwanie związane z rolą społeczną, zatem autorytet to aspekt władzy w systemie społecznej interakcji przejawiający się w formie zinstytucjonalizowanej władzy nad innymi ludźmi. Autorytet to zjawisko funkcjonujące zarówno w sferze ładu społecznego na poziomie jednostki, jaki i ładu społecznego na poziomie zbiorowości. Robert Merton (1982) istotę autorytetu ujmował jako właściwość pozycji społecznej będącej podstawą wpływu. Koncepcja autorytetu R. Merona może być interpretowana szeroko – gdy ujmuje jego istotę w kategoriach wpływu, bądź wąsko – gdy ujmuje autorytet jako właściwość czy cechę pozycji społecznej. Wpływ wywierany przez jednych ludzi na innych odnosi się do bezpośrednich interakcji jednostek o tyle, o ile kształtuje przyszłe zachowania i postawy uczestników (Merton, 1982, s. 458). W koncepcji Georga C. Homansa (1992) autorytet jest związany bezpośrednio ze statusem, a pośrednio z władzą. Autorytet przypisany do wysokiego statusu ułatwia przyjęcie przez podwładnych poleceń przywódcy i przynosi im określone korzyści. Peter Blau (2009) analizował mechanizm przeistaczania się władzy w uznany autorytet. Struktura autorytetu opiera się na konsensusie społecznym co do przywilejów i praw, należnych członkom różnych warstw, natomiast struktura władzy opiera się na dystrybucji zasobów, za pomocą których może być wymuszona uległość wobec żądań przywódcy (Blau, 2009, s. 131). Pierre Bourdieu (1991) definiował autorytet jako arbitralną władzę, która manifestuje się w prawie do narzucania czegoś innym legalnie, czyli do przemocy symbolicznej.

Na gruncie polskiej socjologii problematyka autorytetu była podejmowana głównie jako jeden z ważnych wątków studiów i analiz nad różnymi problemami społeczno-kulturowymi społeczności lokalnych, w szczególności wiejskich (por.:

Grabski, 1936; Chałasiński, 1938; Bystróż, 1947; Turowski, 1948; Gałaj, 1960; Marek, 1964; Dobrowolski, 1966; Markowski, 1969; Jagiełło-Łysiowa, 1969; Dziabała, 1973; Tuziak, 2014). Zagadnienie autorytetu pojawiało się także w analizach funkcjonowania wybranych grup i kategorii społeczno-zawodowych, a także w próbach ukazania tego zjawiska w kontekście jednostkowym i ogólnospołecznym (por.: Rowid, 1957; Wejland, 1970; Rybicki, Goćkowski, 1980; Badura, 1981; Goćkowski, 1984; Marcińczyk, 1991; Mikołajko, 1991; Kosmala, 1999; Gołębiowski, 2002; Wysocka, 2009; Jarmoszko, 2010; Ziółkowski, 2012).

Różnorodność interpretacji autorytetu wyraża się w ujmowaniu go jako cechy, wartości, stosunku społecznego, sposobu oddziaływania, funkcji (Aleksander, 2002). W sposób najbardziej syntetyczny, uwzględniający najważniejsze elementy wymienionych interpretacji, istotę zjawiska autorytetu oddaje kategoria stosunku społecznego (relacji). Autorytet jest zatem zjawiskiem świadomości społecznej. Pojawia się w wyniku akceptacji przez odbiorców wysoko wartościowanych cech danego podmiotu uznawanego za autorytet. W procesie tworzenia autorytetu biorą udział zarówno czynniki podmiotowe, jak i środowiskowe (Jarmoszko, 2010, s. 39–42). Zjawisko to jest wynikiem wzajemnych oddziaływań między podmiotem uznawanym za autorytet i podmiotem (jednostką, grupą) uznającym go w takiej roli (Jarmoszko, 2010, s. 65–66). Ponadto autorytet cechuje hierarchizacja pozycji przejawiająca się w tym, że podmiot uznawany ma przewagę (nadrzędność) w określonej dziedzinie życia społecznego nad podmiotem go uznającym. Przy czym ta przewaga jest przez podporządkowanego dobrowolnie akceptowana, nie wynika bowiem z przymusu, lecz z przekonania o słuszności i korzyściach płynących z takiej postawy. Podmiot uznający darzy szacunkiem i zaufaniem podmiot uznawany za autorytet. Jeśli relacja między stronami tego stosunku społecznego nabiera cech przymusu wówczas autorytet przemienia się w relację władzy.

W literaturze przedmiotu wyróżnia się najczęściej trzy podstawowe wymiary autorytetu: (1) ogólnospołeczny, oparty na normach i systemach wartości ogólnych, powszechnie przyjętych; (2) grupowy i instytucjonalny, którego istotę stanowi porządkowanie lub podporządkowanie się w zależności od specyficznego celu zachowania; (3) jednostkowy, oparty na zachowaniu i działaniu pojedynczych osób (Dziabała, 1973; Marcińczyk, 1991; Ziółkowski, 2007). Na pierwszym, zakresowo najogólniejszym poziomie, autorytet jest zjawiskiem społecznym opartym na zasadach i mechanizmach kierujących tym wymiarem rzeczywistości. Tworzą je ogólnie przyjęte wartości, normy, wzory, obyczaje, zwyczaje, mity itp. Zatem zarówno geneza, jak i funkcje autorytetu są odzwierciedleniem porządku społecznego, ich przyswajanie odbywa się w sposób zuniformizowany w drodze przekazu kulturowego i oddziaływań socjalizacyjnych. W tym wypadku autorytet wywiera wpływ na szerokie grupy społeczne. Drugi poziom – najbardziej odpowiedni dla analizy autorytetu w wymiarze lokalnym – koncentruje się na rozpoznaniu specyfiki i dynamiki zachowań grupowych, gdzie zasadniczą rolę odgrywa całokształt czynników decydujących o powstawaniu, funkcjonowaniu i trwaniu

autorytetu. W tym wypadku autorytet utrwała i chroni wewnętrzne regulacje zapewniające trwanie i rozwój grupy jako struktury uporządkowanej i zintegrowanej. Poziom trzeci – jednostkowy, odnosi się najczęściej do relacji międzyosobowych (Ziółkowski, 2007, s. 29).

Powstawanie i funkcjonowanie autorytetu to złożony, dynamiczny i wieloetapowy proces rozłożony w czasie (Kelman, Hamilton, 1989, s. 103). Dynamiczny charakter autorytetu pozwala analizować i opisywać to zjawisko z uwzględnieniem trzech etapów jego funkcjonowania (Ziółkowski, 2007, s. 43–46): powstawania, utrwalania i zanikania. Wszystkie etapy są ze sobą powiązane, nawzajem się warunkują. Etap powstawania autorytetu zaczyna się w momencie, gdy obiekt autorytetu pojawia się w świadomości odbiorców, stopniowo zyskuje ich zaufanie, a przekazywane przez niego treści (wartości, wzory postępowania) stają się podstawą szacunku, uznania i dobrowolnego podporządkowania się. Ten etap kończy się, gdy podmiot autorytetu postrzegany jest i wartościowany w sposób bezrefleksyjny, na zasadzie oczywistości i pełnej akceptacji.

Etap utrwalania autorytetu jest przede wszystkim rozbudowywaniem i wzmacnianiem zaufania do niego (Sztompka, 2007). Autorytet wyrastający na gruncie określonego systemu wartości utrzymuje się (trwa w swej roli) tym skuteczniej i dłużej, im wyższą lokatę zajmują jego cechy (właściwości) na skali wartości przyjętych w danym środowisku społecznym (na przykład w społeczności lokalnej), które ten autorytet uznaje. Istotnym czynnikiem wpływającym na trwałość autorytetu są prawidłowości określające sposoby postrzegania i wartościowania rzeczywistości społecznej (np. skłonność do schematycznego i stereotypowego ujmowania zjawisk społecznych, niechęć do zmiany przyjętych systemów wartości, poglądów, utrwalonych mitów itp.). Autorytet może zatem trwać także dzięki swoistej inercyjności jego społecznego uznania i akceptacji (Dillard, Pfau, 2002, s. 520; Ziółkowski, 2007, s. 45).

Relacja oparta na autorytecie pomimo pewnego bezwładu swego trwania może mieć swój koniec. Proces zanikania autorytetu, objawiający się utratą zaufania i uznania, zaczyna się wtedy, gdy narasta krytycyzm i sceptycyzm wobec niego, na przykład w sytuacji zasadnego kwestionowania jego kompetencji merytorycznych lub kondycji moralnej. Stefan Dziabała podkreśla, że autorytet cechuje się znaczną odpornością na zmiany czasowe. „Jako specyficzna forma społecznej świadomości może trwać znacznie dłużej aniżeli społeczne podłoże, w którym się ukształtował” (Dziabała, 1973, s. 68).

STABILIZUJĄCE I PROROZWOJOWE ODDZIAŁYWANIE AUTORYTETU

Kierunki i sfery oddziaływania autorytetu w znacznym stopniu wyznaczone są typem relacji międzyludzkich. Jeśli w danej społeczności dominują relacje typu humanistycznego i demokratycznego to autorytet w mniejszym stopniu

oparty jest na stosunku podrzędności i nadrzędności, a na plan pierwszy wysuwa się jego oddziaływanie o charakterze inspirującym polegające na motywowaniu do samodzielnego działania, myślenia i twórczej inicjatywy. Pozytywny wpływ na otoczenie mają przede wszystkim te autorytety, które poprzez swoje działanie realizują wartości postępowe i prorozwojowe w postaci wyzwalania kreatywności, samodzielności i inicjatywy (Tuziak, 2014, s. 81).

Dla trwałości i harmonii ładu społecznego ważne jest porządkujące i stabilizujące oddziaływanie autorytetu. Autorytet dostarcza wzorca zachowań (Znaniński, 1973) w zakresie realizacji wybranych zadań. Wzorcotwórcze i porządkujące oddziaływanie autorytetu jest szczególnie ważne w przypadkach zagrożeń i niepewności, które w sytuacji gwałtownych zmian są często udziałem zarówno jednostek, jak i grup społecznych. Autorytet jest istotnym czynnikiem uwarstwienia społecznego (Merton, 1982). Opierają się na nim wartościowe, efektywne i trwałe relacje międzyosobowe. Autorytetowi pełniącemu rolę lidera w sferze społecznej, politycznej, gospodarczej itp. dobrowolnie podporządkowują się ludzie i grupy społeczne. Osoba, która cieszy się autorytetem wpływa przez mechanizm naśladownictwa na osoby, które ją w roli autorytetu uznają, darzą szacunkiem i zaufaniem, wierzą bez zastrzeżeń w prawdy i zasady głoszone przez autorytet (Aleksander, 2002).

Autorytet jest jednym z ważnych czynników wzmacniających władzę (Weber, 2002; Parsons, 1969). Na nim opiera się władza demokratyczna. Pozytywna zależność między autorytetem a władzą występuje w społeczeństwach otwartych, dobrze wykształconych, które cechuje także wysoki poziom zinternalizowania wartości. Poza legitymizowaniem i wzmacnianiem władzy autorytet pełni także funkcję integrującą. Sprzyja kształtowaniu się mechanizmów wzajemnie korzystnej, harmonijnej współpracy ludzi między sobą, jednoczy wokół wspólnych wartości i celów. Należy podkreślić, że utrata autorytetu jest równoznaczna z utratą zdolności liderów do integrowania ludzi wokół siebie i reprezentowanych wartości oraz wynikających z nich norm i wzorów zachowań (Aleksander, 2002, s. 154).

Autorytet odgrywa ważną rolę w wyzwalaniu aktywności i innowacyjności człowieka. Podmioty nim obdarzone (przedstawiciele władz lokalnych, przedsiębiorcy, działacze społeczni itp.) skutecznie inspirują i mobilizują jednostki i grupy do działań o charakterze prorozwojowym i modernizacyjnym (Gorzelać, Jałowicki, 1996). Aktywizująca funkcja autorytetu nabiera szczególnego znaczenia w sytuacji radykalnych zmian, ułatwiając wprowadzanie nowych rozwiązań i dynamizując rozwój w wielu sferach życia społeczno-gospodarczego. Autorytet wypracowuje i potwierdza swoją powagą niekonwencjonalne, ale skuteczne w nowych sytuacjach, metody i środki działania. Naśladowanie jego innowacyjnych, wynalazczych działań sprzyja upowszechnianiu się nowych, wcześniej niestosowanych rozwiązań (Aleksander, 2002, s. 154).

Autorytety przeciwdziałają zjawiskom o charakterze anomijnym i traumatycznym, które z reguły towarzyszą głębokim, dokonującym się w szybkim tempie przemianom społecznym i gospodarczym (Merton, 1982; Sztompka, 2002).

Dzięki szacunkowi i poważaniu, a przede wszystkim zaufaniu (Sztompka, 2007), jakim są darzone, stają się swego rodzaju drogowskazem, gwarantem pewności i stabilności w trudnych czasach zmian, ucząc jasnych reguł i norm postępowania, wytyczając kierunek działania, stanowiąc zarazem formę kontroli działań jednostek i grup. W okresach przełomowych, gdy nasilają się społeczne napięcia i sprzeczności rośnie zapotrzebowanie na autorytety. „Momenty przełomowe to czasy, kiedy ludzie często skłaniają się ku bardziej tradycyjnym autorytetom. W tym sensie będą szukać oparcia w ustalonych poglądach i dobrze znanych strategiach działania” (Giddens, 2002, s. 196).

W analizach zjawiska autorytetu odróżnia się stan obecności uznanych autorytetów i sytuację pretendowania do miana autorytetu. Współcześnie wskazuje się na liczebny wzrost (specjalistycznych) autorytetów, co jest swego rodzaju paradoksem w czasach, które kwestionują przednowoczesne źródła autorytetu w postaci tradycji, społeczności lokalnej i zasady pokrewieństwa. „W wielu regionach życia społecznego późnej ponowoczesności, w tym w sferze tożsamości zabrakło niepodważalnych autorytetów. Znacznie więcej niż w kulturach przednowoczesnych za to jest źródeł pretendujących do rangi autorytetu (Giddens, 2002, s. 265). W sytuacji niepewności spowodowanej różnorodnością wariantów i możliwości w zakresie wartości, celów, działań itp., jakie jednostce oferuje współczesne społeczeństwo, autorytet często bywa utożsamiany ze specjalistyczną poradą.

Autorytet spełnia funkcję racjonalizującą i optymalizującą. Mechanizm jego działania jest sposobem na rozpowszechnianie się akceptowanych przez niego wartości, reguł i zasad społecznego ładu i porządku. Jest formą propagowania i utrwalania tego, co oparte na racjonalizmie, efektywne, zweryfikowane w działaniu społecznym. Społeczne funkcje autorytetu w szczególności sposób uwidaczniają się w sytuacjach trudnych zarówno w wymiarze jednostkowym, jak i grupowym. Nasilają się one w procesach systemowych zmian, naruszających podstawy dotychczasowego ładu społecznego. Autorytety (osobowe i instytucjonalne) uczą wtedy rozwagi, opanowania i wytrwałości w znoszeniu trudów, obniżają poziom lęku i obaw ułatwiając wprowadzanie zmian, często mających radykalny, innowacyjny charakter (Aleksander, 2002, s. 154–155).

Autorytet jest wymogiem funkcjonalnym niezbędnym dla osiągnięcia stanu integracji systemu społecznego i jego harmonijnego rozwoju oraz zmniejszenia dysproporcji i nierówności społecznych. Nie zawsze jednak generuje zgodę, może także być impulsem konfliktu prowadzącego do zmiany, dynamizującego życie społeczne, a tym samym przyczyniającego się do postępu oraz odkrywania nowych możliwości i zasobów społecznych. Z punktu widzenia rozwoju takie oddziaływanie autorytetu jest bardzo ważne, ponieważ pożądanym celem społecznym nie jest uzyskanie efektu zgody w bezruchu (Nawrocki, 2002, s. 264). Wskazane jest, aby konflikt wywołany przez autorytet przyspieszał transformację i prorozwojowe zmiany zgodnie ze społecznymi oczekiwaniami.

ZAKOŃCZENIE

Autorytet tworzy podstawę budowania wartościowych i trwałych relacji międzyosobowych. Sprzyja dobrowolnemu podmiotowemu podporządkowaniu się jednostek i grup liderom, co z reguły dokonuje się w sposób w pełni świadomy i harmonijny. Autorytet ma moc jednoczenia ludzi, sprzyja rozwijaniu i wzmacnianiu dobrowolnej współpracy. Utrata lub znaczne osłabienie cech autorytetu oznacza zanikanie zdolności liderów do integrowania ludzi wokół siebie i reprezentowanych wartości (Aleksander, 2002, s. 154). Natomiast podmioty obdarzone autorytetem wyzwalają aktywność i innowacyjność człowieka, inspirując jednostki i grupy do określonych działań. Za ich pośrednictwem kształtują się afirmatywne postawy ludzi wobec ładu moralnego i społecznego. Tym samym autorytety przeciwdziałają anomii, uczą jasnych reguł i norm postępowania. Autorytet sprzyja upowszechnianiu tego, co oparte jest na racjonalizmie, sprawdzonym działaniu społecznym, tego, co efektywne i zweryfikowane prakseologicznie, a także tego, co jest nowością i rodzajem dobrowolnego wdrażania postępu. Autorytet to także ważny i skuteczny mechanizm wychowania, działający z reguły wyzwalająco i inspirująco do określonego postępowania i podejmowania samodzielnych działań sprzyjających rozwojowi zarówno w wymiarze jednostkowym, jak i społecznym (Aleksander, 2002, s. 154–156). Wielorakie korzyści z funkcjonowania autorytetu upoważniają do stwierdzenia, że społeczeństwo bez autorytetów jest pozbawione bardzo ważnego mechanizmu rozwojowego, który uruchamia się w toku ich oddziaływania i społecznej recepcji. Z analizy społecznych funkcji autorytetu wynika dyrektywa praktyczna wskazująca na jednoznaczną potrzebę jego kształtowania w każdym środowisku społecznym.

BIBLIOGRAFIA

- Aleksander, T. (2002). *Geneza i cechy współczesnych autorytetów polskich*. W: B. Gołębiowski (red.), *Autorytety polskie*. Łomża: Oficyna Wydawnicza „Stopka”.
- Arendt, H. (1994). *Co to jest autorytet?* W: H. Arendt (red.), *Między czasem minionym a przyszłym*. Warszawa: Fundacja Aletheia.
- Badura, E. (1981). *Emocjonalne uwarunkowania autorytetu nauczyciela*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Biersted, R. (1964). *The Problem of Authority*. W: M. Berger, T. Abel, Ch.H. Page (red.), *Freedom and Control in Modern Society*. New York: Van Nostrand.
- Blau, P.M. (2009). *Wymiana i władza w życiu społecznym*. Przeł. A. Pusty-Zajac, P. Zajac. Kraków: Wydawnictwo Nomos.
- Bystron, J.S. (1947). *Kultura ludowa*. Wyd. 2. Warszawa: Trzaska, Evert i Michalski.
- Chałasiński, J. (1938). *Młode pokolenie chłopów. Procesy i zagadnienia kształtowania się warstwy chłopskiej w Polsce T. 1–4*. Warszawa: Spółdzielnia Wydawnicza „Pomoc Oświatowa”.

- Dillard, J.P., Pfau, M. (2002). *The persuasion Handbook: developments in theory and practice*. Oaks, CA: Sage Publications, Thousand.
- Dobrowolski, K. (1966). *Studia nad życiem społecznym i kulturą*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Dominian, J. (1988). *Autorytet. Chrześcijańska interpretacja psychologicznej ewolucji pojęcia autorytetu – władzy*. Tłum. E. Różalska. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX.
- Durkheim, E. (1968). *Zasady metody socjologicznej*. Tłum. J. Szacki. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Dziabała, S. (1973). *Autorytety wiejskie. Studium socjologiczne*. Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza.
- Foerster, F.W. (1913). *Autorytet a wolność*. Tłum. Z. Łubianka. Warszawa: Wydawnictwo M. Szczepkowski.
- Friedrich, C.J. (1965). Authority. W: *Dictionary of the Social Sciences*. New York.
- Gałąj, D. (1960). Autorytety przodujących rolników. *Kultura i Społeczeństwo*, 4, 81–106.
- Giddens, A. (2002). *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*. Przeł. A. Szulżycka. Warszawa: PWN.
- Goćkowski, J. (1984). *Autorytety świata uczonych*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Gołębiowski, B. (red.). (2002). *Autorytety polskie*. Łomża: Oficyna Wydawnicza „Stopka”.
- Gorzelać, G., Jałowicki, B. (1996). *Koniunktura gospodarcza i mobilizacja społeczna w gminach '95*. Warszawa: EUROREG.
- Grabski, W. (1936). System socjologii wsi. *Roczniki Socjologii Wsi*, 1, 1–68.
- Homans, G.C. (1992). Podstawowe procesy społeczne. Przełożył Jan Olbrycht. W: M. Kempny, J. Szmatka (red.), *Współczesne teorie wymiany społecznej. Zbiór tekstów*. Warszawa: PWN.
- Jagiello-Lysiowa, E. (1969). *Zawód rolnika w świadomości społecznej dwóch pokoleń wsi*. Warszawa: Książka i Wiedza.
- Jarmoszko, S. (2010). *Autorytet. Kontrowersje i aksjomaty*. Warszawa: Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztora.
- Kelman, H.C., Hamilton, V.L. (1989). *Crimes of obedience: toward a social psychology of authority and responsibility*. New Haven: Yale University Press.
- Kosmala, J. (1999). *Autorytet nauczyciela w teorii i badaniach socjologicznych*. Częstochowa: Wydawnictwo WSP w Częstochowie.
- Marcińczyk, B. (1991). *Autorytet osobowy: Geneza i funkcje regulacyjne*. Katowice: Uniwersytet Śląski.
- Marek, J. (1964). Z badań nad autorytetem w zawodzie rolnika. *Roczniki Socjologii Wsi*, 1, 27–43.
- Markowski, D. (1969). *Władza i zróżnicowanie społeczne w zbiorowościach wiejskich. Studium przypadku*. Wrocław: Ossolineum.
- Merton, R.K. (1982). *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*. Tłum. E. Morawska, J. Wertenstein-Żuławski. Warszawa: PWN.
- Mikolejko, A. (1991). *Poza autorytetem? Społeczeństwo polskie w sytuacji anomii*. Warszawa: KeyTex.

- Nawrocki, W. (2002). O szkodliwym szacunku dla autorytetów. W: B. Gołębiowski (red.), *Autorytety polskie*. Łomża: Oficyna Wydawnicza „Stopka”.
- Pareto, V. (1994). *Uczucia i działania. Fragmenty socjologiczne*. Przeł. M. Dobrowolska, M. Rozpędowska, A. Zinserling. Warszawa: PWN.
- Parsons, T. (1969). *Struktura społeczna a osobowość*. Tłum. M. Tabin. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Parsons, T. (1972). *Szkice z teorii socjologicznej*. Tłum. A. Bentkowska. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Piontek, F., Piontek, B. (2010). Aksjologia, niezrelatywizowane wartości i paradygmaty a kształtowanie nierówności społecznych i ładu strukturalnego. *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*, 17, 7–26.
- Rowid, H. (1957). *Podstawy i zasady wychowania*. Warszawa: Wydawnictwo Oświatowe „Wspólna Sprawa”.
- Rybicki, P., Goćkowski, J. (red.). (1980). *Autorytet w nauce*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Simmel, G. (1975). *Socjologia*. Tłum. M. Łukaszewicz. Warszawa: PWN.
- Szlachta, B. (2004). Autorytet. W: B. Szlachta (red.), *Słownik społeczny*. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Sztompka, P. (2002). *Socjologia. Analiza społeczeństwa*. Kraków: Znak.
- Sztompka, P. (2007). *Zaufanie. Fundament społeczeństwa*. Kraków: Znak.
- Świątkiewicz, W. (2012). *Więzi międzypokoleniowe w rodzinie i kulturze*. Katowice: Studio NOA, Uniwersytet Śląski.
- Turowski, J. (1948). *Zmiany społeczne wsi a miast. Na podstawie socjografii wsi Nasutów w okresie od r. 1800 do 1946*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Tuziak, B. (2014). *Autorytet władz gminnych a rozwój społeczności lokalnych. Studium socjologiczne*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Weber, M. (2002). *Gospodarka i społeczeństwo. Zarys socjologii rozumiejącej*. Przeł. D. Lachowska. Warszawa: PWN.
- Wejland, A.P. (1970). Autorytet rodziców i rodzinna wspólnota wartości. *Studia Socjologiczne*, 3 (38), 117–144.
- Witkowski, L. (2009). *Wyzwania autorytetu w praktyce społecznej i kulturze symbolicznej (przechadzki krytyczne w poszukiwaniu dyskursu dla teorii)*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Wysocka, E. (2009). Młodzież a autorytety: analiza teoretyczna i empiryczne egzemplifikacje. Funkcjonowanie autorytetów w życiu codziennym młodzieży szkół średnich a religijność. W: J. Sieradzan (red.), *Mit autorytetu – autorytet mitu*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
- Ziółkowski, J. (2012). *Autorytet polityczny: geneza, ewolucja, symptomy kryzysu*. Warszawa: Wydawnictwo Elipsa.
- Ziółkowski, J. (2007). *Socjotechnika autorytetu politycznego*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Aspra-Jr.
- Znaniecki, F. (1973). *Socjologia wychowania. Urabianie osoby wychowanka*. T. 2. Warszawa: PWN.

Streszczenie

W artykule ukazano autorytet jako aksjonormatywny fundament ciągłości i rozwoju społeczeństwa. W pierwszej części charakterystyki i analizy przedmiotowej problematyki przedstawiono złożoność i wieloaspektowość pojęcia i zjawiska autorytetu. Skupiono uwagę w szczególności na rozumieniu i definiowaniu autorytetu na gruncie socjologii, na wymiarach i poziomach jego funkcjonowania oraz tworzenia w toku dynamicznego procesu społecznego. W drugiej części artykułu przedstawiono wzorotwórcze, integrujące i stabilizujące oddziaływanie autorytetu, a także jego funkcje inspirujące, motywacyjne i prorozwojowe. Zawarte w artykule analizy prowadzą do wniosku, że autorytet jest zasadniczym, funkcjonalnym i aksjologicznym wymogiem istnienia i harmonijnego rozwoju współczesnego społeczeństwa.

Słowa kluczowe: autorytet, wartość, ład społeczny, rozwój.

Authority as an axiological basis for the continuity and development of society and shaping the structural order*Summary*

The paper shows authority as an axionormative foundation of the continuity and development of society. In the first part of the characterization and analysis of the subject matter, the complexity and multifaceted nature of the concept and phenomenon of authority are presented. Attention is focused in particular on the understanding and definition of authority on the basis of sociology, and on the dimensions and levels of its functioning and creation in the course of a dynamic social process. The second part of the study presents a model of forming, integrating and stabilizing the influence of authority and its inspirational, motivational and pro-development functions. The analyses lead to the conclusion that authority is the essential functional and axiological requirement of the existence and harmonious development of modern society.

Keywords: authority, value, social order, development.

JEL: Z10, Z13.